

SANATTA KAVRAMSAL ANLAM ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Fatih BAŞBUĞ

Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü, fbasbug@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7600-273X

Tuğba GÜNGÖR

Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İletişim Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, gungortugba@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-5761-2807

Başbuğ, Fatih ve Güngör, Tuğba. "Sanatta Kavramsal Anlam Üzerine Bir Değerlendirme". idil, 87 (2021 Kasım): s. 1711-1714. doi: 10.7816/idil-10-87-12

ÖZ

Özünde tinsel anlam barındıran sanat kavramı, yaratılan somut dünyanın sanatçının üretiminde taklit ve tekrar yöntemiyle nitelikli nesnelere dönüşmesidir. Bu dönüşüm, sanatın nesnesiyle ilişkili kavramların anlamlandırılmasını gerekli kılmaktadır. Sanat tarihsel süreçte salt estetik kaygılardan sıyrılarak düşüncenin ağırlıklı tarafını oluşturmaya başlaması nesnenin kavramsal boyutunun sorgulanmasını doğurmaktadır. Marcel Duchamp'ın pisuvarı, Robert Rauschenberg'in beyaz panelleri ya da Malevich'in Siyah Kare'si gibi kimi köşe taşı yapıtlar geri planındaki yaklaşımlarıyla sanata kattığı yeni kavramsal anlamlarla değer kazanarak ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada sanatta bazı kavramlar irdelenerek anlam ve kavram terminolojisi üzerinden değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sanatta anlam, kavramsal sanat, sanatta olgu

Makale Bilgisi:

Geliş: 20 Temmuz 2021

Düzeltilme: 19 Eylül 2021

Kabul: 27 Eylül 2021

Sanat kavramı, bazı felsefecilere göre, yaratıcının yarattığı somut dünyanın sanatçı tarafından taklit ve tekrar yoluyla nitelikli nesnelere dönüşmesidir. Ancak bu dönüşüm, beraberinde bazı kavramsal ifadelerin çözümsüz betimlemelerini meydana getirirken, mistik Ortaçağ düşüncesine muhalefet oluşturmayacak şekilde biçimlendirilerek manifestolarla detaylandırılmıştır. 1917 tarihli Marcel Duchamp'ın pisuvarı sergilendiğinde (Cantz, 2002), yirminci yüzyılın en etkili görsel yapıtı seçilecek bir sanat nesnesine dönüşerek var olanla olmayan bir kurgusal şekillenmenin, farklı izahını sanatçı perspektifinden izleyici dünyasına yansıtmıştır. Böylece sanat ortamı, çağdaş sanat kavramını tarihlendirirken, bu nesneyi bir kanıt olarak sürece dahil etmiştir. Robert Rauschenberg'in 1951 tarihli beyaz panelleri, modern sanatın sınır tanımaz biçimlerini sanat ortamının dikkatine sunduğunda, sanat biçimsel özelliklerinin altında kurgusal metinlere doğru bir evrilme göstermiştir (Galenson, 2007: 23). Malevich'in ölüm döşegindeyken başının üstünde bulunan "Siyah Kare" isimli yapıtı, sanatçı için yaşamının sonunu temsil eden karanlığa gönderme yaparken, sanat ortamına hiçlik ve boşluk gibi soyut kavramları kazandırmıştır. Salt akademinin geleneksel sanat normlarına bağlı ilke ve kurallarının adeta delik deşik edilerek, amaç, yöntem ve sonuç bölümünde meydana getirilen istedik deformeler, sanatın hitap ettiği kesimde farkındalık yaratabilecek değişikliklere giderek, sanatı yeniden tanımlamıştır. Bu yeni tanımlama, modern ve modernite kavramları içine yerleştirilmiş, güncel sanat kavramıyla ucu açık bir bütünselliğin duygusal yansımaları oluşturmaktadır. Kavramsal anlamda farklı kelime gruplarının yan yana getirilerek kullanılmasıyla sanatçılar, zamanı, mekânı, toplumu, dünyayı kısacası her olguyu sorgulayan amaçlarını, sanatsal formlar desteğiyle araca dönüştürerek ortaya maddesel veya düşünsel bir biçim koymaktadırlar.

Sanatta Kavramsal Anlam Üzerine Bir Değerlendirme

Hiçlik, boşluk, kimlik gibi kavramlardan yola çıkan bazı sanatçılar, genel anlamda sanatın temel dinamikleriyle dalga geçer bir görünüm veya başkaldırı niteliğinde eylemlerde bulunmuş gibi ifade edilebilmektedir. Oysa bu sanatçıların yaptıkları, içsel dünyanın, dışa yansımalarıyla oluşan Kant felsefesinin akıldan ve ahlaktan kopan parçalarının birleştirilmesi, sanat nesnelere yansımalarıdır. Malevich, somut dünyanın katı nesnesinin netliğini söndürürken "formun sıfır noktası"na vurgu yapmıştır.

Kant felsefesinin temelini oluşturan "özgürlük" hayal gücüyle ortak hareket eden bir yansıma şeklinde (Wayne, 2012: 390), sanatçının öz benliğini açığa çıkarmaktadır. Schiller'in sanat ve siyaset üzerine ortak söylem geliştirmesiyle, bu özgürlük siyasal zeminde tartışılan politikanın içeriğine sanatçıyı da çekerek, propaganda dilini geliştirmiştir. Böylece güzel olarak nitelendirilen her türlü varlık, sorgulanır, tartışılır ve başkalaştırılabilir bir hale gelerek, arındırılmış biçimde yenilenerek kitlelerin ruhuna sunulmuştur. Rubens'in kilolu kadınları, Lautrec'in çirkin kadınları, Klimt'in gösterişli kadınları, kendi aralarında farklı beğeni dünyalarına hitap eder nitelikte karşılık bulmuştur. Böylece ortaya Schiller'le başlayan bir özerkleşme söylemi belirmiş, avangard kavramıyla şekillenmiş yeni ifadeler, biçim kazanmıştır. Picabia'nın Dada manifestosundan vurgusunu yaptığı "hiç" kavramı (Townsend, 2009: 285) varlığın zıttı gibi görünen boşluğu ortaya koyarken, esasında tam tersine doluluğu kişinin kendi özüne bırakarak, varlığın varlığını güçlendirmektedir. Hugo Ball'ın söylediği gibi Dada hareketi, "bütün büyük davaları kapsayan bir hiçlik farsıydı". Bu hareket çok enteresan biçimde üyelerinin veya ilham alınan öncülerinin normal olmayan ölümleriyle gerçekten bir "hiçlik" mekanizmasının ayın kardeşliğine dönüşmüştür. Jacques Rigaut'un mermiyle denediği anlamsız deney, Julien Torma'nın Tyrol dağlarında ortadan kaybolması, Arthur Cravan'ın Pasifik Okyanusu'nda trajik bir şekilde boğulması, Jacques Vaché'nin aşırı dozda uyuşturucudan ölmesi, bu hiçliğe yapılan vurgunun yaşamlarını anlamsız bir şekilde sonlandıran bir sanat hareketinin mensubu olmalarını farklı kılmıştır. Yaşamları boyunca hiçlik kurgusunu canlandıran ve sanat eserlerini gerçeküstücü bir çizgiye taşıyan bu sanatçılar, gerçeküstü biçimde yaşamlarına kıyarak, son eserlerini sahneye koymuş ve hiçliğin sonsuzluğunda sessizce geri çekilmişlerdir. Resim sanatı, tarih boyu bu tarz ölümlere şahit olmuştur. Van Gogh'un altıpatlar bir silahla kendini vurması, ölümlerinde son sözünün ise "keder sonsuza dek sürecek" olması, yaşadığı ruh halinin ifadesi şeklinde yorumlanabilir. Yine yaşadığı çaresizlikten sıyrılamayan ressamlardan biri olan Antonie Jean Gros'un intiharından sonra, Sen Nehri kıyısına vuran cesedinin yakınında bulunan şapkasından çıkan notta "Hayattan bıkmış ve onu katlanılır kılan son güzellikler tarafından da terk edilmiş olan adam, bunu sona erdirmeye karar verdi" yazılı olduğu görülmüştür. İntihar ederek yaşamına kıymak isteyen ressamlardan biri de Ernst Ludwig Kirchner'dir. 1933 yılında Naziler tarafından dejenere ressamlardan biri ilan edilen Kirchner, eserlerinin toplatılmasına, yakılmasına, üniversitedeki görevinden alınmasına içerleyerek canına kıymıştır (Wolf, 2003). Sanatçılar, kendi duygu bunalımlarını

içlerinde yaşayan insanlardır. Renklerle, çizgilerle, dokularla yüzeylere hareket kazandıran, hacim veren bir özelliği kullanarak biçimsel formlar yaratırlar. Yarattıkları bu formlar, onların dışı açılan pencereleridir. Bu nedenle ressamı anlamak için eserlerini incelemek yeterlidir. Kendi yaşadıkları dönemde iyi anlaşılabilen bazı sanatçılar, hiçlik örüntüsünün karanlığına kendilerini bırakarak, boşluk olgusunda kaybolmayı tercih ederek, bıraktıkları kalıcı sanat eserlerinde yaşamaya devam etmektedirler. Sanatın varlık mücadelesi, sanatçı benliğinde oluşan birikimlerden güç almaktadır. Bu nedenle sanatçı, içinde barındırdığı nesnel özellikleri, dışı vurmada hayatın olağan akışı dışında hareket eden bir birey olarak toplumda aktif rol oynamaktadır. Bilişsel, duyuşsal tüm etkileşimlere açık olan sanatçı, mantık eksenli, algı becerisi üst seviyede olan yeteneklerle donatılmıştır. İster kalıtsal olarak bu duruma yatkınlık gösterebilir ister sonradan çalışarak kazansın, içinde bulundurduğu enerjiyi pozitif yönde kullanması, anlaşılabilirliğini artırması açısından önemlidir.

Sonuç

Bazı topluluklardaki meydanlara bakıldığında, yetenekli sanatçıların belleğinden çıkmış güçlü sanat eserlerini görmek, insan algısında güçlü ve etkileyici hisler uyandırmaktadır. Psikolojik etkenleri hareketlendiren bu durum, ideolojinin ve iktidarın ne denli güçlü olduğunu ortaya koyarken, insan elinin şekillendirdiği nesnelere hayret verici emeği somutlaştırmaktadır. Hangi toplumdan olursa olsun, emek, insan gücü, mantık, bellek, kültür gibi kavramlar, toplumsal anlamda yükselişin sembol kavramları olarak bir bütünü temsil etmektedir. Bu nedenle sanatçı zihninde simgeleşen bu semboller, adeta birer kişisel haykırışın görsel temsilleridir. Sanatçının haykırışı, toplumsal haykırışın tek sesli güçlü tınısını oluşturmaktadır. Bu güçlü ses, farklı toplumlarda değişik anlamlar çağırırsa da tarihe düşülen not, sanatçı ve eseri açısından kalıcı bir değerdir. Fransız Cumhuriyeti'nin sanat diktatörü olarak ifade edilen David, "Sokrates'in Ölümü" isimli çalışmasında Atinalı idarecilere karşı muhalif düşünceleri ve gençlerin ahlakını bozduğu gerekçeleriyle suçlanarak zehirle ölüme mahkûm edilen Sokrates'in ölümünü resmetmiştir. Resmin konusu olan Sokrates, kurulan mahkemece suçlu bulunmuş ve kendisine iki seçenek sunulmuştur. Birinci seçenek sürgüne gitmek ve fikirlerini terk etmek, ikinci seçenek zehir içerek canına kıymak, Sokrates, ikincisini seçerek, fikirlerini ölümsüz hale getirmiştir. Bu konu David'i çok etkilemiş ve sanatçı kompozisyonu oluşturarak, adalete, demokrasiye göndermede bulunmuştur. Sanatçı, eserinde kurgusal olarak eleştiri dilini kullanırken, aynı zamanda sanatın temel ilkeleri açısından da son derece önemli bir eser meydana getirmiştir. Sanat, insanlara değişik konuları anlatan, siyasal olayları farklı gözle tahlil eden, düşünceleri irdeleyen yapısıyla, toplumlarda geniş yankılar uyandıran dalgalanma meydana getirmektedir. Bu toplumsal dalgalanma, kitlelerin muhalif veya yandaş olma durumlarına göre istiflenmekte, toplumsal statüde demokrasi kavramlarını ön plana çıkararak, sanatsal bakış açısını irdelemektedir. Sokrates özelinde konuyu işleyen sanatçı, topluma farkındalık olabilecek sorular, sorunlar, prensipler, vicdani ve insani temeller üzerinden kavram sorgulaması yaparak, plastik dili ustaca kullanmıştır. Konunun temeli sadece bir tablo değil, Sokrates'in insanüstü tercihinin ve prensipli duruşunun bir yansıması, aynı zamanda fikirlerinin ölümsüzlüğüne gönderme yapan ilkesidir. İdeoloji ve ilkesel kavramlar sanatın içine yansıtıldığında, sanatın toplumsal özelliğiyle bütünleşen kalıcı görsel fikirlere dönüşmektedir. David'in hemen bütün eserlerinde bu dili okumak, sanatçının fikir dünyasının keşfi açısından önemlidir. Türk resminin daha iyi anlaşılabilmesi açısından felsefe bölümlerinin altına ayrı bir sanat felsefesi lisans veya lisansüstü programlar açılması büyük önem arz etmektedir. Sanatın kavramsal anlamlarının bilimsel bir düzeyde ele alınması, toplumun sanat eseri algılama sürecine katkı yapacaktır. Türk Sanatında birkaç isim dışında bu konuyla bilimsel olarak ilgilenen bilim ve sanat insanı sayısı oldukça sınırlı sayıdadır. Akademik yayınların çoğalması, terminolojik sanat kitaplarının artması, Türk resim sanatının gelişimine yarar sağlayacaktır. Türk resim sanatı sadece eser üreten sanatçılar, resim sanatının tarihini yazan sanat tarihçileri açısından değil, aynı zamanda işin felsefesini, kavramsal analizlerini, resimsel okumaları yapan araştırmacıların, akademisyenlerin, sanat insanlarının etkisinde gelişimini sürdürecektir.

Kaynaklar

- Cantz, Hatje. Marcel Duchamp, Basel: Museum Jean Tinguely, 2002.
- Galenson, David W. "And Now for Something Completely Different; The Versatility of Conceptual Innovators." *Historical Methods: A Journal of Quantitative and Interdisciplinary History* 40.1 (2007): 17-27.
- Townsend, Christopher. "'The Art I Love is the Art of Cowards': Francis Picabia and René Clair's Entr'acte and the Politics of Death and Remembrance in France after World War One." *Science as Culture* 18.3 (2009): 281-296.
- Wayne, Mike. "Kant's Philosophy of The Aesthetic and The Philosophy of Praxis." *Rethinking Marxism* 24.3 (2012): 386-402.
- Wolf, Norbert. Ernst Ludwig Kirchner 1880-1938: On the Edge of the Abyss of Time. Köln: Taschen, 2003.

AN EVALUATION ON CONCEPTUAL SIGNIFICANCE IN ART

Fatih BAŞBUĞ, Tuğba GÜNGÖR

ABSTRACT

The concept of art, which has a spiritual meaning in its essence, is the transformation of the created concrete world into qualified objects in the artist's production with the method of imitation and repetition. This transformation makes it necessary to make sense of the concepts related to the object of art. In the historical process of art, getting rid of purely aesthetic concerns and starting to form the predominant side of thought causes the conceptual dimension of the object to be questioned. Some cornerstone works such as Marcel Duchamp's urinal, Robert Rauschenberg's white panels or Malevich's Black Square stand out by gaining value with the new conceptual meanings they add to art with their approaches in the background. In this study, some concepts in art will be examined and evaluations will be made through meaning and concept terminology.

Keywords: Meaning in art, conceptual art, phenomenon in art